

and guard of these objects is related to that a историко-культурна legacy is one of main factors of forming of the Ukrainian national identity and revival of spirituality of the Ukrainian people. Accordingly, her guard and use is part of activity on maintenance, from one side, unicity of Ukraine as sovereign and independent state, and from the second is confirmation of her status as a competent participant of world process of development of human civilization.

For this reason confession of importance of cultural legacy as the special phenomenon and necessity of her maintenance found the reflection in fixing at constitutional level of duty of the state on her guard. Taking into account that realization of this duty is carried out mainly due to activity of the state and his authorized organs, because responsibility for the guard of cultural legacy is priority of every country, then such activity it follows to examine as part of realization of her cultural function. The main condition of the proper realization of this function is her normatively-legal providing, including. providing of activity on a guard and use of objects of cultural legacy.

Taking into account it there are all grounds to mark that from that, as far as full and the basic concepts which touch historical and cultural objects comprehensively worked out in corresponding normatively-legal acts, in general cultural legacy, depends substantial character and that, their guard and use is comprehensively provided as far as. In fact only at that rate можна clearly to distinguish the object of providing (cultural legacy), find out her substantial signs and to accept corresponding organizational, legal, financial and other measures with the purpose of her guard and use. Id est, the decision of questions of determination of concept, value and types of historical and cultural objects directly contacts with the proper realization of row of positions of Constitution of Ukraine (см.см. 11, 12, 54, 66).

Keywords: *the state, right, culture, historical and cultural objects, objects of cultural heritage, monuments of history and culture, cultural values.*

УДК 342.57 (477)

А. О. Янчук

ПОНЯТТЯ І ОСНОВНІ ОЗНАКИ ЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДУ

У статті досліджується нормативне закріплення поняття «захист», наукові підходи до визначення поняття «захисна діяльність народу» та певних суміжних термінів, аналізуються точки зору різних авторів на дану проблематику. В результаті аналізу, узагальнюються наукові підходи до визначення досліджуваного поняття, виокремлюються його ознаки, на підставі чого пропонується авторське визначення даного терміну.

Ключові слова: *безпосереднє здійснення влади народом, народний суверенітет, народовладдя*

Постановка проблеми. З розвитком ідей народовладдя, проголошенням народу єдиним джерелом влади в державі та конституюванням відповідних положень в більшості країн світу все частіше почало виникати питання щодо можливості народу захищати належну йому владу у разі: зазіхання на неї, спроби її захоплення всупереч конституційним нормам і приписам чинного законодавства або ж звуження прав народу на прийняття відповідних рішень.

Досліджуючи різноманітні джерела можна зустріти різні назви даної діяльності, а саме – право на опір, право народу на повстання тощо. Ми ж в межах нашого

дослідження зупинимось на більш всеохоплюючій, загальній назві даного явища, яке характеризує різноманітні його прояви (як помірні, так і надзвичайно радикальні), а саме – захисна діяльність народу.

З огляду на зазначене, доцільним є дослідження поняття «захисна діяльність народу», окреслення його ознак та правової природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблематика є малодослідженою як українською так і зарубіжною правовою наукою. Як правило науковці досліджують народний суверенітет, безпосереднє народовладдя та окремі його форми, право на опір тощо. Тож виокремити окремі аспекти даної проблематики можна ознайомившись з працями таких дослідників як Ю. Г. Барабаш, О. В. Батанов, В. Ф. Коток, В. В. Копейчиков, В. В. Кравченко, В. В. Комарова, М. В. Оніщук, В. Ф. Погорілко, О. В. Прієшкіна, О. Ю. Тодика, Ю. М. Тодика, Л. ЛеДюк, О. Г. Мурашин, М. І. Скригонюк, В. Л. Федоренко, В. Є. Чиркін, Л. М. Шипілов та ряд інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає захист як дію за значенням захищати, захистити і захищатися, захиститися. А захищати, захистити визначає як обороняти, охороняти кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т.ін. дій; пильно стежити за недоторканістю чого-небудь і багато робити для цього; боронити, обстоювати погляди, права, інтереси, честь кого-небудь [1, с. 339].

У випадку ж, коли йде мова про повновладдя народу, неподільність його влади, під захистом необхідно розуміти саме оборону, охорону суверенітету народу, його влади, яка є неподільною, пильне стеження за недоторканістю прав народу, оборона, обстоювання поглядів, індивідуальних прав, інтересів громадян, гідності народу в цілому, захист їх від свавілля з боку держави, її органів чи посадових осіб.

В межах правового поля нашої держави термін «захист» пов'язується з галузевою направленістю відповідної діяльності. Так, зокрема, йдеться про соціальний захист – при цьому, в даному випадку йде мова про: соціальний захист різних категорій громадян, судовий захист, захист прав споживачів, захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном, захист авторського права і суміжних прав тощо.

Однак в питаннях здійснення захисної діяльності народу наше законодавство, як і наукові розробки не дають визначення даному поняттю і навіть не оперують ним.

В той же час, зазначена діяльність є актуальною і в сьогоdnішньому, демократичному суспільстві. Так, як писав свого часу Д. Талмон, починаючи з 1789 р. реальною загрозою політичній свободі народу виступає не деспотизм королів, а необмежена парламентська більшість, тоталітарна демократія [2, с. 318].

Особливого значення захисна діяльність народу набуває в результаті її здійснення народом безпосередньо. Адже, в ідеалі, виходячи зі змісту ідеї суверенітету (повновладдя), суверенні права повинні бути притаманні носієві верховної влади повністю. Тому формально-юридичний народний суверенітет розглядається як необмежена, невідчужувана і неподільна верховна влада народу [3, с. 122]. Народний суверенітет виступає як визнана державотворчим народом (легітимна), непохідна, постійна, юридично необмежена верховна влада, що володіє універсальним повноваженням на управління державою в цілому і концентрує монопольне право на прийняття остаточних рішень з усіх питань загальнодержавного значення [3, с. 120].

Таким чином, реалізуючи свій суверенітет, народ має право і навіть повинен захищати його всіма доступними йому засобами.

При цьому, не дивлячись на існуючі механізми забезпечення окремими інститутами держави суверенних прав народу, безпосереднє здійснення ним захисту свого суверенітету має значно важливіше значення.

В даному контексті досить важливим є питання – а що саме може захищати народ

безпосередньо? На нашу думку, аналіз Конституції України дає підстави для висновку, що безпосередньо народ може захищати суверенітет і незалежність України (стаття 1), Україну як демократичну, соціальну, правову державу (стаття 1), належну йому владу та можливість здійснювати її через органи державної влади і органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5), республіканський державний устрій (частина перша статті 5), право визначати і змінювати конституційний лад в Україні (частина третя статті 5), державну владу від її узурпації (частина четверта статті 5), здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу виконавчу і судову (частина друга статті 6), право на місцеве самоврядування (стаття 7), дію принципу верховенства права (частина перша статті 8), вищу юридичну силу та пряму дію норм Конституції (частина друга статті 8), відповідність міжнародних договорів Конституції України (частина друга статті 9), державну мову, всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (частини перша, друга статті 10), вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України (частина третя статті 10), консолідацію та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури (стаття 11), розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (стаття 11), задоволення національно-культурних потреб українців, які проживають за межами держави (стаття 12), права Українського народу як власника землі, її надр, атмосферного повітря, водних та інших природних ресурсів, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони (частина перша статті 13), права усіх суб'єктів права власності і господарювання (частина четверта статті 13), соціальну спрямованість економіки (частина четверта статті 13), поділ суспільного життя на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (частина перша статті 15), свободу політичної діяльності (частина четверта статті 15), екологічну безпеку і підтримання екологічної рівноваги на території України (стаття 16), суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку (частина перша статті 17), забезпечення національних інтересів і безпеки при здійсненні зовнішньополітичної діяльності України (стаття 18), свободу від примушення робити те, що не передбачено законодавством (частина перша статті 19), позитивний принцип діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб (частина друга статті 19), державні символи України (стаття 20), гуманістичну спрямованість діяльності держави (стаття 3), передбачені Конституцією права і свободи громадян (Розділ II), можливість здійснення народного волевиявлення через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (Розділ III), незалежний, неупереджений та об'єктивний захист прав та інтересів громадян судом (Розділ VIII, XII), існуючий територіальний устрій України (Розділ IX, X), право на місцеве самоврядування, тобто право територіальної громади – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України (Розділ XI), стабільність Конституції України та встановлений порядок внесення до неї змін (Розділ III).

Доцільно також окреслити як народ може здійснювати відповідний захист. На нашу думку, аналіз конституційних приписів дає підстави для висновку, що даний захист може здійснюватися у формі дострокового припинення повноважень або ж відкликання обраних народом органів та посадових осіб (Розділ III), у формі мирного опору (мирні збори, мітинги, походи і демонстрації) (стаття 39), через страйк як форму захисту економічних і соціальних інтересів народу (стаття 44), у формі збройного опору нелегітимній владі (стаття 5), у формі самозахисту будь-якими не забороненими законом засобами (частина п'ята статті 55 Конституції України) тощо.

Зазначене дає підстави для висновку, що захисна діяльність народу може

здійснюватися всіма доступними йому засобами.

Наведені форми є видами захисної діяльності, які заслуговують на увагу в межах окремого дослідження, а тому ми не зупинятимемося на аналізі даних видів в межах цього підрозділу. В той же час окреслений перелік форм захисної діяльності народу не є вичерпним. Конституційні приписи про повновладдя народу дають підстави стверджувати, що можуть використовуватися і інші форми захисної діяльності народу в межах конституційного поля держави.

При дослідженні поняття «захисної діяльності народу» необхідно звернути увагу на співробітництво, взаємодію народу і держави. Вимога щодо необхідності об'єктивації взаємовідносин народу і держави, а, отже, і можливість захисту народом своїх прав знайшла розвиток у літературі. Так, характерною тенденцією вирішення даного питання є закріплення в конституціях права про опір антинародній владі. В літературі зазначається, що право на повстання проти тиранії, на громадянську непокору, застосування сили проти насильства розглядаються як складові елементи народного суверенітету [4, с. 93-94].

Ю. М. Тодика вважає, що право на опір – це «палиця з двома кінцями», а тому не досить часто знаходить конституційне закріплення [4, с. 94]

Право на опір визнається елементом природного права. Тим не менш, проблема опору народу правлячій владі, яка діє всупереч волі народу, залишається в тіні. Це пояснюється насамперед тим, що потрібна дуже ретельна розробка цього права, щоб згодом виключити зловживання цим унікальним колективним правом. Нерідко конституції встановлюють обов'язки держави, невиконання яких веде до припинення повноважень, делегованих народом [3, с. 140-141]. А окремі конституції навіть закріплюють в своїх текстах право на захисну діяльність. Так, наприклад, відповідно до статті 20 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 року з наступними змінами [5] Федеративна Республіка Німеччина є демократичною і соціальною федеративною державою; вся державна влада виходить від народу. Вона здійснюється народом шляхом виборів і голосувань, а також через спеціальні органи законодавчої, виконавчої та судової влади; законодавча влада пов'язана конституційним ладом, виконавча і судова влада - законом і правом; всякому, хто спробує усунути цей лад, всі німці мають право чинити опір, якщо не можуть бути використані інші засоби. А відповідно до статті 32 Конституції Республіки Словаччина від 1 вересня 1992 року [6] громадяни мають право чинити опір кожному, хто зазіхає на демократичний порядок здійснення основних прав і свобод людини, передбачених цією Конституцією, якщо діяльність конституційних органів і дієве використання коштів, передбачених законом, виявляються неможливими. Частина третя статті 7 Конституції Португальської Республіки [7] Португалія визнає право народів на самовизначення і незалежність, на розвиток, а також право на повстання проти будь-яких форм пригноблення.

Так чи інакше, але в конституційних текстах колективна воля народу як суб'єкту повстання та й взагалі як суб'єкту захисної діяльності в більш широкому сенсі тут все ще мислиться передусім як сукупність індивідуальних воель окремих людей, які є вищою соціальною цінністю.

Таким чином, право народу на захист своїх суверенних прав є похідним від конституційних приписів про належність, повноту та неподільність влади народу в межах держави.

В окремих випадках до питання активних форм опору звертається навіть церква. Так, на офіційному Інтернет-сайті Української греко-католицької Церкви зазначається, що «Хоч Святе Письмо й називає державну владу «покликаною Богом», проте кожна держава та уряд несуть на собі тавро недосконалості всього земного. На кожному кроці

можна помітити прорахунки. Загрозою є злочинна тиранія. Громадяни не повинні виконувати злочинні накази, а іноді діяти всупереч державним заходам, намагаючись повалити злочинний уряд» [8].

Питання юридичного оформлення захисної діяльності народу в Україні має важливе значення в межах конституційної модернізації, яка зараз триває в нашій державі. При цьому йдеться не тільки про захист суверенних прав народу, а й про забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Так, актуальним питанням конституційного процесу в Україні є реальне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, адже одним із принципів правової держави є наявність розвинених суб'єктивних прав і свобод. Попри широку номенклатуру закріплених у чинній Конституції прав, переважна їх більшість залишається деклараціями, які не підкріплюються практикою відповідних правовідносин. Проблема полягає не лише в тому, що держава не виконує своїх конституційних зобов'язань, а й у тому, що Конституцією не передбачено механізмів, які надавали б людині можливість самостійно й ефективно захищати свої конституційні права [9, с. 46].

З огляду на зазначене, окрім окреслення в межах конституційного тексту, відповідні правоположення повинні знайти розвиток і в спеціальних законах. При цьому, варто пам'ятати, що захисна діяльність народу не може бути абсолютно унормована в межах законів, адже певна частина її видів знаходиться поза межами позитивістського сприйняття і не може, та й не повинна вміщуватися у межах правових приписів позитивістського гатунку (йдеться, зокрема, про право народу на повстання, збройний опір і т.д.).

Необхідно також зважати на те, що захисна діяльність народу, як і його суверенітет повинні мати певні межі. М. В. Оніщук зазначає, що згідно з постулатами сучасного конституціоналізму народ як носій суверенітету обмежений конституційними цінностями. У формально юридичному сенсі в якості соціальних цінностей вищого порядку визнається цінність людини, оскільки вона визначає зміст і спрямованість діяльності держави (стаття 3 Конституції), а тому не можуть бути предметом ревізії права людини і основоположні свободи, суверенітет і територіальна цілісність України (стаття 157 Конституції). Таким чином, суверенітет народу і похідну від нього доктрину верховенства парламенту не слід абсолютизувати – народний суверенітет зв'язаний конституційними цінностями, засадами конституціоналізму [10, с. 54]. На думку Порфір'єва, в контексті існування інтересів різноманітних прошарків суспільства, які носять неоднаковий характер, суверенітет народу не може розглядатися як принцип, спрямований на ігнорування думки меншості [11, с. 54-58].

Одним з важливих об'єктів захисної діяльності народу є реалізації принципу соціальної справедливості, як одного з визначальних завдань функціонування суспільства. Принцип соціальної справедливості полягає в конституційному вираженні і захисті інтересів всього суспільства, кожної людини і соціальної спільноти шляхом конституційного гарантування прав та свобод людини і громадянина [12, с. 55-56].

Варто ще раз чітко наголосити, що попри відсутність у Основному Законі України положення про можливість народу здійснювати безпосередньо захисну діяльність, конституювання народу як єдине джерело влади в Україні свідчить про допустимість здійснення народом безпосередньо захисту належної йому влади.

Знаходить своє відображення захисна діяльність народу і в межах міжнародно-правового регулювання. Так, зокрема, у Преамбулі Загальної декларації прав людини 1948 року [13] зазначається, що Генеральна Асамблея проголошуючи Загальну декларацію прав людини бере до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення. А у частині першій статті 20

Загальної декларації прав людини наголошується на тому, що «кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій».

Відповідно до статті 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [14] визнається право на мирні збори. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

Окремі – мирні види захисної діяльності народу визначаються і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [15]: «Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів» (частина перша статті 11).

Варто зазначити, що право народу на захисну діяльність закріплювалось уже в перших пам'ятках прав людини. Так, у пункті 61 Великої Хартії Вольностей 1215 року [16] зазначалося, що «... Якщо ми або ... будь-хто з слуг наших, в чому-небудь проти кого-небудь погрішимо або яку-небудь зі статей угоди або гарантій порушимо, і порушення це буде вказано чотирма баронами ... І якщо ми не виправимо порушення ... протягом часу сорока днів, рахуючи з того часу, коли було зазначено це порушення нам ..., то вищеназвані чотири барони доповідають цю справу іншим з двадцяти п'яти баронів, і ті двадцять п'ять баронів спільно з громадою всієї землі будуть примушувати і тиснути нас усіма способами, якими тільки можуть, тобто шляхом захоплення замків, земель, володінь і всіма іншими способами, якими можуть, поки не буде виправлено (порушення) згідно з їх рішенням; недоторканною залишається (при цьому) наша особа і особи королеви нашої і дітей наших; а коли порушення буде виправлено, вони знову будуть коритися нам, як робили колись ... ».

Декларація прав людини і громадянина 1789 року [17] закріплювала, що метою кожного політичного об'єднання є збереження природних і невід'ємних прав людини. Такими є свобода, власність, безпека і спротив пригнобленню (стаття 2).

У Декларації Незалежності США 1776 року [18] зазначалося, що «коли довга низка правопорушень і зловживань владою, незмінно спрямована на досягнення тієї мети, виявляє намір підпорядкувати народ абсолютному деспотизму, тоді народ має право та обов'язок повалити такий уряд і встановити нову форму забезпечення народу в майбутньому». Загалом Декларація надає право вибору форми захисної діяльності самому народу, вказуючи на необхідність керування в такому процесі принципами розважності та розумності.

З наведеного вище можна зробити висновок, що захисна діяльність народу є невід'ємним елементом системи збалансування народного і державного суверенітету. В той же час чинне законодавство не містить вичерпного переліку видів захисної діяльності народу, а це може призводити до нерозуміння суті захисної діяльності, ототожнення її з певними протиправними діяннями.

При цьому спостерігається прогрес в наукових пошуках, науковій розробці даного питання. Окрім класичного висвітлення питань, присвячених мирним формам захисту, все активніше починають досліджуватися і інші види захисної діяльності народу [19]. А в окремих випадках робляться спроби відрізнити немирні форми опору від злочинів. Так, зокрема, зазначається, що законодавство на конституційному рівні допускає можливість виникнення в державі заворушень, але не забороняє їх, отже, визнає право народу на опір. Що ж до кримінальної відповідальності за дії протестуючих громадян в ході заворушень, то її може й не бути за відсутності складу злочину, як, наприклад, при локальних сутичках натовпу із загонами правоохоронців, які не пропускають демонстрантів, учасників ходи з політичними вимогами чи їхніх уповноважених до

органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, зобов'язаних розглядати ці звернення [20].

Потребує окремого осмислення в межах нашого дослідження питання відповідальності народу за владу, яку він обирає.

Так, окремі автори зазначають, що будучи джерелом державної влади, народ має відповідати за те, яким чином і в чій конкретно руки він передає свої владні повноваження [21, с. 89-90]. Саме з метою в подальшому мати можливість впливати на обрану владу конституції більшості країн світу, базові міжнародно-правові акти прямо чи опосередковано закріплюють можливість здійснення захисної діяльності народом відносно належного йому суверенітету.

Передумовою проведення захисної діяльності, безумовно, є порушення або спроби порушення (обмеження) народного суверенітету. Відповідні порушення виникають всупереч вимогам Основного Закону України, положення якого детермінують народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в державі. З зазначеного випливає, що передумовою здійснення захисної діяльності народом є наявність конституційного конфлікту. З даного приводу А. Єзеров зазначав, що будь-який конституційний конфлікт, що виник під впливом певних соціальних (політичних, правових) детермінант, являє собою процес, що має свої початок та завершення. Живу матерію конституційного конфлікту становить його розвиток – одночасне розгортання дій та контр дій, відстоювання суб'єктами конституційних правовідносин власних інтересів та перешкоджання реалізації інтересів опонента, реалізація власних намірів та подолання опору опонента [22, с. 157].

Як зазначається в літературі, суспільство має право, а держава – зобов'язання – такою є формула правової, демократичної держави. Це означає, що державна влада в будь-якій своїй іпостасі має бути контрольованою суспільством і залежною від нього [23, с. 291]. Ось чому одним зі шляхів цього ідеалу є гарантована можливість здійснення народом захисної діяльності у разі, якщо інші види безпосередньої владної діяльності народу залишаються недієвими, ігноруються.

При цьому, досліджуючи суверенітет народу, виділяють також його функції як носія влади, до яких відносять: 1) набуття або проголошення влади, суверенітету; 2) безпосереднє здійснення влади; 3) розпорядження владою; 4) охорона, гарантування та захист влади [24, с. 61]. Відповідний захист належної йому влади і опосередковується захисною діяльністю народу.

В літературі навіть з'являються перші спроби навести ознаки захисної діяльності народу. Так, зокрема, зазначається, що опір народу має такі характеристики: 1) опір народу – це зовнішній акт його діяльності; 2) він являє собою певну його психологічну єдність; 3) посягає на певні суспільні відносини і може завдати їм суттєвої шкоди; 4) опір народу за певних умов не може бути злочином; 5) у кожному разі опір має різний характер і ступінь суспільної небезпеки. ... Характер і ступінь суспільної небезпеки базуються на поділі опору на певні групи залежно від кваліфікаційних ознак. В межах наведеного пропонується такий поділ опору на групи: а) опір, спрямований на зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; б) опір, спрямований на розчленування держави; в) опір, що не становить небезпеки; г) малозначний опір [25].

Висновки. Таким чином, захисна діяльність народу є видом безпосереднього здійснення влади народом, яка являє собою комплекс заходів, спрямованих на відновлення правоспроможності Українського народу та містить певні особливості, що дають змогу відрізнити даний вид безпосереднього здійснення влади народом від інших видів безпосередньої владної діяльності народу.

Як уже зазначалося захисній діяльності народу притаманні всі (або ж переважна

більшість) загальних ознак безпосередньої владної діяльності народу як одному з його видів. В той же час саме наявність особливих (спеціальних) ознак захисної діяльності народу дозволяє виділити його в окремий вид безпосередньої владної діяльності народу.

Спробуємо ж визначити спеціальні ознаки захисної діяльності народу, які дадуть змогу охарактеризувати його як спеціальний вид владної діяльності народу.

Так, виходячи з наведеного вище, позицій вітчизняних і зарубіжних вчених, надбань національного законодавства та міжнародного права, визначальних постулатів Основного Закону України можна виділити такі спеціальні ознаки захисної діяльності народу:

- є різновидом безпосередньої владної діяльності народу;
- є свідомою волевою діяльністю громадян (індивідів), спрямованою на захист належної народу влади;
- носить відновлювальний характер, тобто спрямована на відновлення безроздільної влади народу, порушених або скасованих прав громадян;
- є виключним правом народу;
- має природний та невідчужуваний характер;
- має реакційний характер, тобто є актом реагування народу на протиправний характер діяльності третіх осіб, обмеження суверенітету народу, звуження або скасування прав громадян;
- має колективний характер, що передбачає участь у захисній діяльності народу значної (великої) частини дієздатного населення;
- реалізується як в мирних формах захисту народного суверенітету (мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, відкликання обраних народом представників, застосування народного вето, страйки) так і реактивних (збройних) формах захисту народного суверенітету (збройний опір нелегітимній владі, повстання, революції);
- захисна діяльність народу носить легітимний характер, адже визнається справедливою, доцільною та необхідною більшістю народу або його відокремленими групами;
- захисна діяльність народу носить дуалістично (комбінуючо)-регулятивний характер, тобто врегульовується як матеріальними і процесуальними правовими нормами, так і шляхом дії природного права (коли мова йде про застосування реакційних форм захисної діяльності народу у формі збройних опорів);
- захисна діяльність народу спрямована на гарантування та захист права народу безпосередньо здійснювати належну йому владу;
- займає особливе місце в системі безпосередньої владної діяльності народу в силу специфічних форм її реалізації;
- є загальною діяльністю, тобто передбачає можливість участі у ній всіх громадян, без прив'язки, як правило, до відповідних цenzів, допускає, в окремих випадках, участь в такій діяльності осіб, які не є громадянами;
- є безпосередньою діяльністю як усього народу так і окремих його частин (колективних утворень), що не може делегуватися чи передаватися іншим суб'єктам;
- полягає у активній демонстрації вимог, направлених на зміну певної політики, вчинення певних дій;
- не має постійного характеру, полягає у прихованому потенціалі, спрямована на забезпечення стабільності державного і суспільного ладу, непорушність народного суверенітету;
- застосовується у випадку, якщо інші види безпосередньої владної діяльності народу перестають діяти через протиправну діяльність (бездіяльність) держави, її органів та посадових осіб, інших суб'єктів суспільних відносин.

З огляду на наведене та враховуючи загальні та спеціальні ознаки, під захисною діяльністю народу необхідно розуміти засновану на нормах Конституції, законів України, а також доктрини природного права вид безпосередньої владної діяльності народу, яка виражається в здійсненні всім народом або окремими його колективними утвореннями комплексу заходів, спрямованих на відновлення правоспроможності Українського народу, передбачених Конституцією України прав і свобод громадян, що реалізується як в мирних так і реактивних (немирних) формах захисту народного суверенітету, носить легітимний, природний та невідчужуваний характер, спрямована на гарантування та захист права народу безпосередньо здійснювати належну йому владу та застосовується у випадках, якщо інші види безпосередньої владної діяльності народу перестають функціонувати через протиправну діяльність (бездіяльність) держави, її органів та посадових осіб, інших суб'єктів суспільних відносин, є актом реагування народу на протиправний характер діяльності третіх осіб, обмеження ними суверенітету народу, звуження або скасування прав громадян.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред.: В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: Перун, 2003. – С. 339.
2. Talmon J. Political Messianism / J. Talmon. – London : Secker and Warburg. – 1960. – 607 р.
3. Щербанюк О. В. Народний суверенітет у теорії політико-правових вчень: історична школа : моногр. / О. В. Щербанюк. – К. : Логос, 2013. – Кн. I. - 182 с.
4. Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины : моногр. / Ю. Н. Тодыка. – Харьков : Факт, 2000. – 177 с.
5. Основной Закон Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 г. (с последующими изменениями и дополнениями до 20 октября 1997 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rfhwb.de/Pravo/Pravo_ru/pravo_ru1.htm
6. Конституция Словацкой Республики от 1 сентября 1992 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/archives/110>
7. Конституция Португальской Республики от 2 апреля 1976 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/archives/141>
8. Межі державної влади і право народу чинити опір. – офіційний Інтернет-сайт Української Греко-Католицької Церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/library/moral/23/26/>
9. Права людини в Україні — 2012. Доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Ю. Захарова; Українська Гельсінська спілка з прав людини. — Харків : Права людини. – 2013. – 560 с.
10. Оніщук М. В. Відповідальне правління і народний суверенітет: нотатки до конституційного творення / М. В. Оніщук // Український конституціоналізм: виміри модернізації (вибрані статті). – К. : Юрінком Інтер, 2013. - С. 51-63
11. Порфирьев А. И. Национальный суверенитет в правовой природе российского федерализма : моногр. / А. И. Порфирьев. – М.: Книгодел, 2009. – 296 с.
12. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : моногр. / відп. ред. В. Ф. Погорілко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. Ф. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – 652 с.
13. Загальна Декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/995_015
14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/995_043

15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Голос України. – 10.01.2001 р. – № 3.
16. Король Иоанн. Великая Хартия Вольностей (Magna Carta - Великая Хартия Вольностей 1215 г.) [Електронний ресурс] / пер. проф. Д. М. Петрушевского. – Режим доступу: <http://lib.ru/INOOLD/ENGLAND/hartia.txt>
17. Декларація прав людини і громадянина 1789 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constituanta.blogspot.com/2011/02/1789.html>
18. Декларація Незалежності США 1776 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constituanta.blogspot.com/2011/02/1776.html>
19. Нечипоренко А. В. Повстання як останній засіб захисту прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Spec/2000_18-1/49_nechyporenko_av.pdf
20. Скригонюк М. І. Плебсологія і право народу на опір [Електронний ресурс] / М. І. Скригонюк. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/jurydychni_nauky/articles/Plebsology_and_People_s_Right_of_Resistance_17974.pdf
21. Мучнік О. Г. Коментар до Конституції України / О. Г. Мучнік. – К. : Парламентське вид-во, 2000. – Кн. 1. – 254 с.
22. Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні : моногр. / А. Єзеров. – Одеса : Юридична література, 2008. – 240 с.
23. Богачова О. В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти / О. В. Богачова. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2012. – 448 с.
24. Перепелюк В. Г. Конституційні процедури. Державно-процесуальне право: навч. посіб. / В. Г. Перепелюк. – Чернівці : Рута, 2004. – 350с.
25. Скригонюк М. І. Плебсологія і право народу на опір [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/jurydychni_nauky/articles/Plebsology_and_People_s_Right_of_Resistance_17974.pdf

Стаття надійшла до редакції 20.12.2014 р.

A. O. Yanchuk

THE CONCEPT AND THE MAIN FEATURES OF THE PROTECTION ACTIVITY OF THE PEOPLE

The article deals with the normative consolidation of «protection», scientific approaches to the concept «protection activity of the people» and certain related terms; opinions of various authors on this issue are also analyzed. As the result of the analysis, scientific approaches to the determination of the concept mentioned are summarized, its features are distinguished, and the author's definition of the term is proposed.

The author points out that with the development of the ideas of democracy, the declaration of people as the only source of power in the state and the constitution of the relevant provisions in most countries, the issue of the possibility of the people to defend its authority becomes essential. Given the abovementioned, it is reasonable to study the concept «the protective activity of the people» and to identify its characteristics.

Within the legal framework of our country, the term «protection» is associated with the sectoral orientation of the appropriate activities. However, regarding the execution of protective activity of the people, our legislation as well as researches does not give the definition to the concept and does not even operate it.

It is pointed out in the article that, despite the absence of the provisions concerning the possibility of people to carry out direct protective activity in the Basic Law of Ukraine, the constitution of the people as the only source of power in Ukraine proves the permissibility of such activities.

The attention is also drawn to the fact that the progress in scientific research, scientific development of this subject may be observed. In addition to the classical presentation of issues of the protection's peaceful forms are increasingly beginning to be explored, as well as the other protective activities of the people. In some cases, attempts to distinguish protective forms of non-peaceful activities from crime are being done.

The author comes to the conclusion that the protection activity of people may be characterized by some general and special features, which makes it possible to provide the authors' definition of the term «protection activity of the people».

Keywords: *the direct exercise of power by the people, people's sovereignty, government by the people.*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

УДК 342.553(4-6ЕС)(045)

Ю. В. Бойко, О. Б. Циклаурі

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються актуальні питання реформування місцевого самоврядування в країнах-членах ЄС. Зі вступом до Європейського Союзу перед Україною постає складне завдання щодо проведення важливих структурних, функціональних та організаційних реформ систем організації влади на місцях. Ці реформи стосуються різних територіальних рівнів управління, вони зачіпають відносини між місцевими та центральними органами влади, між різними рівнями місцевого і регіонального управління та самоврядування. На засадах аналізу результативності проведених реформ європейських країн та виявлених проблем визначено пропозиції щодо подальшої модернізації та розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Зроблено висновок про те, що результати проведення широкого комплексу заходів, спрямованих на реформування місцевого самоврядування не можливі без формування повноцінного ефективного самоврядування на базовому, районному та регіональному рівнях з утворенням відповідних інститутів; оптимізації чинної моделі територіальної організації влади; запровадження механізмів демократії на місцях та приведення їх у відповідність до європейських і світових стандартів місцевого самоврядування.

Ключові слова: *реформа місцевого самоврядування, структурні реформи, функціональні реформи, організаційні реформи, фінансові реформи, демократизація, децентралізація, субсидіарність, транскордонне співробітництво.*

Постановка проблеми. Місцеве самоврядування є найважливішою ланкою публічної влади, що доповнює і зміцнює державну владу, але за своєю природою є незалежним інститутом. В силу того, що воно найбільш наближене до населення,